

moment fan perdre el nord a qui ho llegeix. A més, les representacions gràfiques —mapes, fotografies, etc.— i els quadres amb informació complementària —cronologies, biografies, etc.— ajuden a fer de *Dissident Geographies* un llibre recomanat per la temàtica tractada. Per la manera com hi són explicats i tractats els temes, es pot dir que és un llibre amb un cert caràcter divulgatiu, ja que fa la sensació que l'objectiu a l'hora d'escriure'l sigui el de presentar i el de fer saber que també existeixen unes geografies dissidents.

Les autores han utilitzat molta bibliografia a l'hora d'escriure aquest llibre. A part de ser utilitzada per pròpia consulta, aquesta és utilitzada durant les seves explicacions, ja que citen uns altres autors i a més, enmig d'aquestes explicacions, hi ha fragments extrets d'altres obres que ajuden a aclarir les anàlisis de les autores. Però bàsicament, per no dir tota, la bibliografia utilitzada és anglosaxona. Podria semblar que no es tenen en compte altres possibles idees o autors de parla no angle-

sa; cal dir, però, que els pioners a estudiar aquest tipus de geografia són precisament ells, els anglosaxons.

Dissident Geographies és un llibre que introdueix les idees més bàsiques de l'anarquisme, el marxisme, el feminisme, la llibertat sexual i perspectives posculturalistes per posar de manifest, bàsicament, que aquestes dissidències determinen el que els geògrafs fan, han fet i com ho fan. La solidesa del llibre (basada en l'extensa bibliografia i la informació addicional exposada a través de quadres i representacions gràfiques), la facilitat en el llenguatge utilitzat i com és utilitzat i la clara i diferenciada estructura temàtica, que també facilita molt la lectura, fan del llibre una de les principals recomanacions per a aquelles persones a les quals els interressi no només allò convencional, sinó també altres tendències.

Ariadna Cucurella i Grifé

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

ariadnacucurella@hotmail.com

SHORT, John Rennie
Alternative Geographies.

Nova York: Prentice Hall, 2000

John Short proposa, en aquest llibre, una «altra» mirada a la nostra manera de representar (i de representar-nos en) l'espai. La perspectiva d'aquest geògraf escocès, actualment professor a la Universitat de Syracuse (EUA), trenca d'entrada els esquemes de qui vulgui buscar l'alternativa en allò nou. L'autor proposa més aviat tornar a considerar tot allò que ha quedat enrere en la nostra comprensió de l'espai. Tal com ell mateix va subratllar el passat 7 de març de 2002, al seu pas pel Departament de Geografia de la UAB, la seva crítica s'orienta cap al «sentit acumulatiu que ha adquirit el coneixement» a partir de la Il·lustració i

al llarg de la construcció del projecte de modernitat.

Posmodernitat va ser una paraula molt mencionada per Short al llarg de la seva xerrada a Bellaterra (en el seu llibre, però, costa més trobar-la de manera explícita). La postura epistemològica que defensa Short a *Alternative Geographies* (implícitament en el llibre, explícitament en la presentació que en va fer a la UAB) s'apropa a la mirada posmoderna, en la mesura que pretén escapar de les construccions del model racional de la geografia acadèmicament institucionalitzada avui dia. L'autor descriu com ha anat evolucionant el pensament sobre l'espai des

de la cosmografia de Ptolemeu fins a la geografia que la ciència occidental ha legitimat com a disciplina a partir de la «revolució científica».

L'evolució (o caldria dir-ne més aviat «involució») de la geografia s'ha caracteritzat, segons Short, per un «estretament de l'arc del coneixement» del Renaixement ençà. Aquest «estretament» es manifesta, en primer lloc, a través de la nostra manera de mirar la realitat. El coneixement s'ha fet molt més pretesament objectiu (separant l'objecte del subjecte), alhora que molt menys desitjablement comprensiu (d'aquí que el coneixement científic s'hagi fet cada cop més fragmentat i fragmentador). En segon lloc, l'«estretament de l'arc del coneixement» es manifesta a través de la quantitat i la qualitat de la informació que s'ha anat perdent pel camí, a causa de la imposició (i assumpció) de certs criteris a l'hora de decidir allò que és científic i allò que no ho és. El llibre de Short vol ser, en definitiva, una crida a «la reobertura de les nostres imaginacions, així com del nostre pensament crític».

Una «altra» història de la geografia

El llibre consta d'una introducció, quatre capítols i un epíleg. En el primer capítol Short fa un breu resum del que va ser el pas de la cosmografia a la geografia (des de Ptolemeu fins a la geografia moderna, passant pel llegat àrab de l'edat mitjana i pel «reordenament» dels sabers durant el Renaixement). Short subratlla el fet que el «nou ordre de les coses» que es va imposar a partir del segle XVI no va suposar el canvi brusc que descriuen les teories sobre la «revolució científica». L'astrologia, l'alquímia i tot allò que posteriorment es relacionaria amb les «ciències ocultes», van anar desapareixent gradualment de l'«arc del coneixement» (de la mateixa manera que va anar desapareixent gradualment la figura del «savi» com a científic multidisciplinari). Amb la geografia

moderna, segons Short, «el món es va reduir a coordenades». «Les particularitats dels llocs —continua l'autor— es transformen en abstraccions matemàtiques de l'espai» (p. 42).

En el segon capítol s'observa amb més detall l'evolució de la manera de representar la connexió entre l'espai (o la seva representació cartogràfica) i el cos humà. Short s'uneix aquí a aquelles veus crítiques dins l'actual geografia que denuncien la «descorporització» (*disembodiment*) del saber científic (és a dir, la falta d'atenció que la geografia dedica al lloc del cos humà en el món). L'autor fa un èmfasi especial en les diferents representacions de la connexió entre microcosmos i macrocosmos, entre cos i univers, i ho il·lustra a través d'un variat repertori d'exemples, com ara els mapes cordiformes del segle XVI, els dibuixos medievals dels signes zodiacals sobre la figura humana, els treballs de Leonardo da Vinci o les aportacions del taoisme i el budisme.

El tercer capítol està dedicat a aquelles «geografies antigues» que s'han caracteritzat per l'intent d'articular el microcosmos amb el macrocosmos (*feng shui* oriental) o allò terrenal amb allò màgic o diví (geomància). En aquest capítol hi ha una reflexió sobre l'origen de les ciutats com a llocs sagrats. Segons Short, la ciutat ha patit un «creixent desencantament» paral·lel al procés de secularització provocat per la irrupció del capitalisme. La pèrdua de la «significació còsmica» o «religiosa» de les ciutats comporta, segons l'autor, un increment de l'individualisme. Les ciutats mercat són per a Short l'exemple de com el consum lligat a la idea de benestar ha donat pas a societats deshumanitzades, regides per desigualtats.

Al quart capítol es parla de les geografies indígenes (concretament, dels indígenes americans i dels aborígens d' Austràlia i Nova Zelanda). En aquest punt Short es pregunta pel significat dels propis conceptes d'«indígena» o «aborigen», i a continuació dona pas a una reflexió sobre les

variacions culturals del significat dels conceptes d'espai i temps. El cinquè punt del llibre (presentat com a epíleg) es planteja a tall de conclusions. En aquest darrer apartat s'insisteix en la necessitat de recuperar formes oblidades i obviades de coneixement, per tal de reivindicar el desenvolupament de «noves cosmologies» que donin a l'actual geografia una visió alternativa sobre la relació entre les persones (com a *embodied selves*) i l'espai (o *wider world*).

Analitzar amb deteniment per anar més enllà

Un repàs a la trajectòria i la bibliografia de John Short ens permet ubicar *Alternative Geographies*. Si observem els temes treballats per Short al llarg de la seva carrera (geografia urbana, geografia política, temes ambientals, història de la cartografia), ens adonem que allò que d'entrada pot semblar un text curiós i excèntric (en el bon sentit literal de la paraula) esdevé, de fet, un compendi. Una primera sensació que es pot extreure de la lectura del llibre és que aquest compendi es converteix forçosament (atesa la breu extensió i l'ambició abast que l'autor ha donat a l'obra) en un «de tot una mica». Així, el text és una proposta historiogràfica (sobretot en els primers capítols), que alhora és una reflexió epistemològica, i que al mateix temps reproduceix un seguit de conceptes teòrics extrets de certs corrents actuals de la geografia crítica (per exemple en la línia de l'ambientalisme, les teories sobre *embodiement*, la política urbana, l'orientalisme, el poscolonialisme o la crítica a la globalització).

En la introducció al llibre, Short fa explícit el seu objectiu de recuperar allò oblidat i obviat per tal de qüestionar el present i replantejar el futur del coneixement humà sobre l'espai. En alguns aspectes, l'autor aconsegueix el seu objectiu. En d'altres, no. Una de les conclusions que s'extreu de la lectura del llibre, al meu

parer, és que la proposta d'una alternativa a l'actual producció de coneixement no s'adiu amb la brevetat del seu plantejament. La proposta de Short és molt estimulant, però en el llibre falta deteniment. Per exemple, la constatació de l'aspecte religiós d'algunes formes de pensament esdevé un element d'anàlisi molt important (i que molts corrents de l'actual geografia crítica tendeixen a obviar). Però aquest aspecte, al meu parer, no es pot observar deslligat de l'aspecte polític de la lluita per l'hegemonia. D'altra banda, no deixa de tenir interès el fet que Short plantegi la qüestió urbana dins de l'apartat dedicat a la geomància (en el capítol 3), però faria falta molt més deteniment a l'hora de portar el tema a la crítica a l'expressió urbana del capitalisme secularitzador. En aquest mateix apartat del llibre, l'autor planteja la «resistència a la globalització» a partir de la reivindicació de la ciutat com a centre religiós (matisant que cal considerar la religió, no com l'opi del poble, sinó com a pràctica de la «identitat col·lectiva», i posant com a exemple les ciutats d'Orient). Però aquesta qüestió necessitaria molt més que un paràgraf entre la pàgina 85 i la 86 per poder ser discutida (si més no tenint en compte altres escales de representació de la identitat).

El llibre de Short ajuda a trencar molts prejudicis acadèmics, i en aquest sentit és una contribució molt bona. Però malgrat que en el text es reconeix el caràcter polític (no «innocent») de la mirada científica, no s'aprofundeix la seva anàlisi. L'autor fa un interessant replantejament de la geografia institucionalitzada actualment, mitjançant la proposta d'un *altre* tipus de coneixement. Short es preocupa de posar el coneixement sobre l'espai en el context en què aquest és produït. Però aquest esforç acaba dedicant-se més a la descripció de l'acadèmia del passat que no pas a la descripció de l'acadèmia del present (desequilibri que acaba fent-se manifest en l'estructura del llibre).

El text tampoc arriba a analitzar les diferents manifestacions de les representacions de l'espai fora de l'acadèmia (o fora del coneixement alternatiu que l'autor planteja —des de l'acadèmia— a través de conceptes com ara *geografies antigues* o *geografies dels indígenes*). Lluny de l'abast de l'obra queda, per exemple, la introducció del concepte teòric de *cultura popular*. Seria bo poder analitzar per què acabem anant a buscar alternatives en allò que institucionalment s'ha convertit en «antic» o «indígena» (i que precisament ens impedeix reconèixer allò diferent en el nostre entorn quotidià).

Una qüestió molt important que travessa el llibre és la qüestió del conflicte en la legitimació del coneixement. L'intent de recuperar formes deslegitimades de pensar la geografia hauria d'anar acompanyat d'un deteniment més gran a l'ho-

ra d'analitzar les condicions que fan que actualment continuem parlant de les geografies *alternatives* com d'*aquelles* geografies que hem d'anar a rescatar en *altres* cultures o en *altres* moments de la història. L'alternativa seria, potser, orientar *també* la nostra mirada (no d'observadors distanciat, sinó d'actors socials) a les actuals maneres de representar l'espai, així com els nostres diversos coneixements de (i des de) l'espai. Probablement trobaríem molt més sentit a allò que Short s'ha preocupat de recordar-nos (i cal donar-li les gràcies per això): el nostre lloc en el món no es pot reconèixer simplement a través d'unes coordenades.

Anna Clua i Infante

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Periodisme
i Ciències de la Comunicació

anna.clua@uab.es

NOGUÉ FONT, Joan; VICENTE RUÍ, Joan

Geopolítica, identidad y globalización.

Barcelona: Ariel; col. Ariel Geografía, 2001, 247 p.

ISBN: 84-344-3471-7

El 11 de septiembre de 2001 y los desafíos de la geopolítica contemporánea

El atentado a las Torres Gemelas de Nueva York en el día 11 de septiembre de 2001 puede ser considerado un acontecimiento con características parangonables a la caída del muro de Berlín, tanto desde el punto de vista político como académico. En relación con los aspectos políticos, significó el establecimiento de un nuevo alineamiento de las fuerzas políticas. Por su lado, las ciencias sociales, una vez más, mostraron la debilidad predictiva de las mismas. Pero más allá de esta dificultad futuroológica, podríamos preguntarnos si éstas cuentan con instrumentos para comprender los procesos desencadenados a partir de este acontecimiento, para tomar

una postura crítica respecto a algunos de ellos a fin de evitar el triunfo de la mirada del choque de civilizaciones propuesta por Samuel Huntington y que desea ser presentada como hegemónica para orientar las acciones de la política militar y diplomática internacional.

En síntesis, nos estamos preguntando si contamos con herramientas teóricas y conceptuales para ofrecer una visión alternativa que supere las representaciones homogeneizadoras, dicotómicas y estereotipadas de las diferentes sociedades que habitan el mundo imperante en la actualidad.

Una primera aproximación para realizar esta lectura puede surgir del reconocimiento de la multiplicidad de actores, de su diversidad y su escasa estabilidad (Nogué, Vicente, 2001, p. 212). Y ésta es